

VELIKONOČNÍ TAJEMSTVÍ V LITURGICKÝCH TEXTECH ARABOFONNÍ KOPTSKÉ CÍRKVE

MLADA MIKULICOVÁ

Tajemství Kristova díla vykoupení jsou zřetelně vyslovena a připomínána v denních liturgiích koptské církve. Především je to eucharistická liturgie, ale také ranní a večerní kadidlová bohoslužba a liturgie kanonických hodin, a to v koptském alexandrijském ritu. Egyptské liturgické texty byly původně řecké. Doba jejich překladu do koptštiny není známá, ale převládá názor, že se koptské překlady rozšířily z jižního Egypta zvláště po roztržce s Byzancí na chalcedonském koncilu (451), kdy odtržená alexandrijská církev začala používat koptštinu místo řečtiny.¹ Egyptští melchité samozřejmě zůstali u řecké verze liturgie. Zbytky řečtiny jsou dodnes uchovány v některých replikách jáhna a lidu. Od desátého století nastoupila ve všech zemích bagdádského chalífátu arabština jako oficiální jazyk, prosadila se postupně v běžném životě obyvatel arabizovaných zemí a přešla časem i do církevních textů a liturgie. Ortodoxní církev traduje starobylé liturgické texty beze změny, ač používá jako liturgický jazyk arabštinu, do různé míry promíšenou řecko-koptskými útržky. Koptská katolická církev tradiční liturgii svatého Basila zkrátila a zjednodušila.

V následujícím přehledu si povšimneme velikonočních pasáží dvou liturgických knih, používaných v současné koptské církvi, a jejich specifického idiomu, který meditativním způsobem s úctou opakuje a z různých úhlů prohlíží tajemství spásy v Kristu.

¹ Výklad koptské liturgie svatého Basila: BARSŪM, Louis, OFM. *Dhabīḥat al-quddās al-ilāhī wa-šarḥ al-quddās al-bāsīlī*. Al-Qāhira: al-Maʿhad al-iklirīkī al-fransiskānī al-qibtī bil-Gīza, 1981, s. 62.

1. Liturgické knihy: chulágí a agpíja

1.1 *Chulágí: euchologion*

Základní liturgickou knihou je euchologion. Řecký název přešel do koptštiny a posléze arabštiny v podobě chulágí (*chulāǧī*).² Obsahuje především tři kanonické anafory (*quddās*): svatého Basila, svatého Řehoře a svatého Marka. Tuto trojici stanovil pro koptskou ortodoxní církev patriarcha Gabriel ibn Turajk (1131–1145) s vyloučením ostatních liturgií.

Anafora sv. Basila, nejužívanější ze všech tří, je v koptské verzi kratší než její syrské, arménské a byzantské varianty a představuje jiný typ. Je doložena v rukopisech od sedmého století jak v koptském sa'ídským znění, tak v pozdějším buhajrském. První publikace se dočkala v Římě roku 1636, ačkoli dnes se přetiskuje pozdější a důkladnější zpracování rukopisů od Klaudia Labíba.³ První novodobé euchologion vydal hegúmen Abd al-Masíh Salíb al-Mas'údí. Podle něj vycházejí reprinty kláštera Muharraḡ z let 1956 a 1997 a také četné kopto-arabské verze z káhirskeho koptského nakladatelství al-Mahabba nebo arabsko-anglické překlady. **Anafora sv. Řehoře Theologa** představuje syrskou tradici v koptské církvi. Používá se o svátcích Páně. Je christocentrická a pochází z šestého století, kdy se do kláštera ve Vádí al-Nátrún (Skétis) uchýlili syrští monofyzitští mniši. Nejstarší rukopisné zlomky však pocházejí až z desátého století ze sa'ídské metropole Ašmúnajn. Moderní Labíbova verze je opět přetiskována podle euchologia z roku 1908. Postní **anafora sv. Marka**, častěji nazývaná anaforou svatého Cyrila Alexandrijského, se výrazně liší od syrobyzantských liturgií. Řecké a koptské rukopisy se datují od šestého století.

Všechny tři liturgie jsou obsaženy v moderních vydáních misálu s názvem Posvátné euchologion (*al-chulāǧī al-muqaddas*). Euchologia vydává koptské nakladatelství al-Mahabba ve dvojjazyčném provedení, buď kopto-arabským, nebo arabsko-anglickém.⁴ Citace v následujícím

² K přepisu arabských slov v kurzívě a v poznámkách: q označuje postvelární k (nikoli ky), ġ je značka pro dž (v egyptské výslovnosti g), 'označuje hrtanovou souhlásku,' je závěrová souhláska, tečky pod souhláskou znamenají emfatickou výslovnost, u ħ jde o dyšnou výslovnost. Délky jsou zaznamenány vodorovnou čárkou. V hlavním textu je výslovnost zjednodušená do české podoby.

³ Historie textů anafor je pojednána v GABRA, Gawdat. *Historical Dictionary of the Coptic Church*. Cairo: American University Press, 2008, s. 27–29.

⁴ Arabsko-anglické vydání: *The Coptic Liturgies / al-Quddāsāt al-qibṭīja: the Holy Khology / al-Chulāǧī al-muqaddas*. Cairo: Mahabba Bookshop, 2004. Kopto-arabská

pojednání jsou z arabsko-anglické verze z roku 2004, se zkráceným názvem Chuláží.

Mimo uvedené anafory obsahuje euchologion také další liturgické texty: ranní a večerní kadidlovou liturgii (*raf' buchūr*), modlitby při lámání svátostného Chleba (*qism*), sváteční a příležitostné hymny (*alḥān*) a zpívané odpovědi ke čtení ze Skutků (*muradd al-ibraksīs*).

V lidovém, kapesním vydání jsou do euchologia zařazeny také děkovné písně při přijímání (*tarānīm*) a modlitby (*ṣalāwāt*) k přijímání a pro denní doby.

1.2 Agpíja

Koptské slovo *agip* znamená hodina a stejnojmenná liturgická kniha obsahuje především kanonické, původně mnišské modlitby pro jednotlivé denní a noční doby. Je jich celkem sedm (*sab' ṣalāwāt*), podle koptského znění slov žalmu „sedmkrát denně chválím tvé spravedlivé soudy“.⁵ Každá hodinka sestává z řady žalmů – většinou je jich dvanáct, po nichž následuje čtení z evangelia a několik modliteb Otců na závěr.⁶ První **ranní** hodinka (*bākīr*) se koná při východu slunce a je tematizována připomínkou vzkříšení Páně. **Dopolední** hodinka, zvaná Třetí (*al-thālitha*), připadá přibližně na devátou hodinu. Jejím námětem je připomínka sestoupení Ducha svatého na apoštoly. **Polední** modlitba je šestá hodina od východu slunce (*al-sādisa*) s připomínkou ukřižování Páně a naplnění spásy. **Odpolední** hodinka, devátá (*al-tāsi'a*), se koná kolem třetí hodiny našeho času ve znamení smrti Páně na kříži a příslibu ráje pro lotra po pravici. Hodinka **při západu slunce** (*al-ghurūb*) připadá asi na pátou hodinu a čas sejmutí těla Pána Ježíše z kříže. Asi o hodinu později je chvíle na **modlitbu před spaním** (*ṣalāt al-naum*), což je kanonicky dvanáctá hodina s připomínkou uložení těla Kristova do hrobu a vlastní *memento mori*. Sedmá hodinka sestává ze **tří nočních modliteb** (*ṣalāt muntaṣif al-lajl*) představujících Ježíšovo bdění v Getsemanské zahradě a jeho trojí modlitbu. První modlitba je rozjímání o bdělosti podle žalmů a podobenství o deseti družičkách

verze: *Al-Chulāḡi al-muqaddas*. Al-Qāhira: Maktabat al-Maḥabba, 2000. Koptský text je psán arabským písmem.

⁵ Žalm 118,164 podle koptského řazení shodného se Septuagintou. Podle hebrejského řazení Žalm 119.

⁶ Ačkoli forma agpíje do značné míry odpovídá latinské Liturgii horarum, není zcela totožná, a proto záměrně neuvádíme latinizující názvosloví Prime, Terce, Sext, None, Vespers, Compline, Vigils, které mají moderní koptské publikace.

z Matoušova evangelia (25,1–13). Druhé bdění otvírá téma pokání podle příběhu o farizeovi a kající hříšnici četbou z Lukášova evangelia (7,35–50). Třetí bdění představuje očekávání Kristova druhého příchodu podle jeho vlastních slov (Lukášovo evangelium 12,32–64). Agpíja ještě nabízí dlouhou mnišskou noční **modlitbu závoje** (*ṣalāt al-sitār*) sestávající z jednatřiceti žalmů a rozjímání nad zázrakem utišení bouře. Jsou zde také **kněžské prosby za zbavení od zla a hříchu** (*taḥlil al-kaḥina*)⁷ po půlnoční hodině a několik dalších modliteb: před zpovědí, po zpovědi, před přijímáním, po přijímání, před jídlem, před začátkem práce, a také obecná prosebná modlitba (*ṭalaba*). Agpíja je vydávána i pro laiky, a to rovněž v paralelní arabsko-anglické podobě s koptskými vsuvkami.⁸

Koptská církev používá ještě další liturgické knihy, jako lekcionář katamarus (*qatāmārus*, *kaṭ imiros*), hymnáře difnar (*antifonarion*) a psalmodia a také sinaksar (*synaxarion*) – lekcionář životopisů světců. Ty však nejsou předmětem tohoto pojednání.

2. Velikonoční tajemství v kanonických hodinkách

V agpíji se velikonoční události připomínají obzvláště v polední a odpolední hodině, které jsou tematizovány skutečností ukřižování Páně. Ranní hodinka však obsahuje dva texty, známé i z jiných liturgií: trisagion, které je také součástí anafory, a vyznání víry z křestní liturgie.

2.1 Trisagion

Svatý Bože, svatý silný, svatý nesmrtelný, který ses zrodil z Panny, smiluj se nad námi. Svatý Bože, svatý silný, svatý nesmrtelný, který jsi byl za nás ukřižován, smiluj se nad námi. Svatý Bože, svatý silný, svatý nesmrtelný, který jsi vstal z mrtvých a vstoupil na nebesa, smiluj se nad námi. (Agpíja, s. 88–89)

Tento starokřesťanský zpěv se zpravidla recituje řecky v koptské výslovnosti: *Agios o Theos agios iširos agios athanatos o ek partheno gennethis eleison imas. Agios o Theos agios iširos agios athanatos o stavrothis diimas, eleison imas. Agios o Theos agios iširos agios athanatos*

⁷ V anglickém překladu je Prayer of Absolution, modlitba rozhřešení. Latinská terminologie však plně nepostihuje obsah koptského textu. *Taḥlil* převážně obsahuje prosby o ochranu před hříchem a rozmanitými podobami zla jak pro sebe tak přimluvně pro druhé.

⁸ *The Agpeya / al-Agbīja*. Al-Qāhira: Maktabat al-Maḥabba, 2003.

o anastas ek ton nekron ke anelthon is tus uranus, eleison imas. Agpíja však uvádí také arabskou verzi.

Trisagion je zařazeno po dvanácti žalmech a prologu k evangeliu svatého Jana jako čtvrtá modlitba: po chvále Krista – Světla světa, chvále Matky Boží – Matky Světla a po chvalo zpěvu Sláva na výsostech Bohu.

2.2 Vyznání víry (*qānūn al-īmān*)

... on pro nás lidi a pro naši spásu sestoupil z nebe, vtělil se z Ducha svatého a Panny Marie a stal se člověkem. Byl za nás ukřižován za Pontia Piláta, trpěl a byl pohřben. Třetího dne vstal z mrtvých podle Písma a vstoupil na nebesa a usedl po pravici svého Otce, odkud přijde ve slávě soudit živé i mrtvé a jeho království bude bez konce... (Agpíja, s. 94–95)

Vyznání víry následuje po Trisagion a pozdravení Bohorodičky (*al-salāmu laki*). Po něm nastupuje řada prosebných modliteb: Kyrie eleison, prosba k Pánu zástupů (Svatý, svatý, svatý Pán), dvojí prosba o ochranu (*tahlīl*) a závěr.

2.3 Vyznání smrti Páně z polední hodinky

Ježíši Kriste, náš Bože, který jsi byl přibit na kříž v šesté hodině a dřevem kříže jsi zahubil hřích, svou smrtí jsi vzkřísil mrtvého, jehož jsi stvořil vlastníma rukama a který zemřel v hříchu. Zahub naše bolesti svým uzdravujícím a životadárným utrpením a hřeby, jimiž jsi byl přibit. ... Dokonal jsi spásu na zemi, Kriste, náš Bože, když jsi rozpjal své svaté ruce na kříž. ... Kriste, náš Bože, který ses ze své vlastní vůle nechal pozvednout na kříž, abys zachránil z pout nepřitele ty, které jsi stvořil... (Agpíja, s. 176, 179 a 180)

Texty polední hodinky se vztahují ke smrti Páně na kříži a k vykoupení člověka. Po dvanácti žalmech o utrpení a záchraně následuje evangelium blahoslavenství. Závěrečné modlitby Otců (*qīṭa'*) ukazují linii vykoupení od stvoření prvního člověka a jeho smrti jako následku hříchu ke spásnému utrpení Krista, které dobrovolně podstoupil k vysvobození člověka z pout smrti. Tuto linii Boží spásy souhrnně vyjadřuje chvála Panny Marie:

Rodičko Boží, Panno, chválíme tě, neboť skrze kříž tvého Syna padlo peklo a smrt byla přemožena. Byli jsme mrtví, ale jsme vzkříšeni a hodni věčného života. Získali jsme blaženost prvního ráje... (Agpíja, s. 182)

V závěrečném tahlílu je vyjádřena vděčnost Otci za zrušení viny skrze smrt Syna.

Děkujeme ti, náš Králi, všemohoucí Otče našeho Pána, Boha a Spasitele Ježíše Krista, a oslavujeme tě, že jsi přeměnil čas utrpení svého jednorozrozeného Syna v čas útěchy a modlitby. ... Přijmi naši prosbu a zruš zápis o našich proviněních, který stojí proti nám, jako jsi jej roztrhl v tuto hodinu křížem svého jednorozrozeného Syna Ježíše Krista, našeho Pána a Spasitele našich duší... (Agpíja, s. 183)

2.4 Spása lotra po pravici z odpolední hodinky

Který jsi v deváté hodině zakusil smrt v těle za nás hříšníky, znič naše tělesné touhy...

Který jsi odevzdal ducha do rukou Otce, když jsi v deváté hodině visel na kříži, který jsi uvedl do ráje lotra, který byl spolu s tebou ukřižován, nezavrhuj mě, Dobrotivý...

Který ses kvůli nám narodil z Panny, strpěl ukřižování, a tak jsi, Dobrotivý, zrušil smrt svou smrtí a svým vzkříšením ukázal vzkříšení, neodvracej se, Bože, od těch, které jsi stvořil svými rukama... (Agpíja, s. 212–215)

Odpolední hodinka je celá tematizovaná příběhem o lotru po pravici, od žalmů o Boží záchraně k evangeliu o nasycení tisíců. Modlitby mají litanickou formu a podobně jako lotrova prosba jsou adresovány Kristu – Dobrotivému (*al-šālih*): v úvodním oslovení se připomíná Kristův spásný čin, prosba reflektuje formulace žalmů – nezavrhuj, neodvracej se. V druhé části je refrénem žádost lotra po pravici: Pamatuj na mne, Pane, až přijdeš do svého království. Jednotlivé části modlitby podle Otců (*qīṭaʿ*) jsou odděleny koptskou doxologií (*doxa Patri ke Ijo...*).

Když lotr uviděl Pána života viset na kříži, řekl: Kdyby ten, který je s námi ukřižován, nebyl vtělený Bůh, slunce by neskrylo svou zář a země by se nezachvěla. Ale ty, Všemohoucí, který jsi strpěl to všechno, pamatuj na mne, Pane, až přijdeš do svého království...

Který jsi přijal vyznání lotra na kříži, přijmi nás k sobě, Dobrotivý, nás, kdo si zasluhujeme smrt za své hříchy... Pamatuj na nás, Pane, až přijdeš do svého království. (Agpíja, s. 216–218)

Poslední v řadě modliteb je připomínka pláče Matky Boží:

Když Matka uviděla Beránka a Pastýře, Spasitele světa viset na kříži, řekla s pláčem: Svět se raduje, že se mu dostalo spásy, mé srdce však hoří, když vidím tvé ukřižování, jež trpíš kvůli nám všem, můj Synu a můj Bože. (Agpíja, s. 219–220)

Po inkantacích Kyrie eleison a Svatý, svatý následuje závěrečný tahlíl s identifikací: my jako lotr, my jako sedící v temnotě.

Přijmi nás k sobě, náš Pane, Ježíši Kriste, jako jsi přijal lotra po tvé pravici, když jsi visel na kříži. Osviť nás svým světlem, jako jsi zazářil nad těmi, kteří byli v temnotě pekla, a uveď nás opět do ráje radosti... (Agpija, s. 222)

3. Připomínka Kristovy oběti v kadidlové liturgii (*raf' buchūr*)

Kadidlová liturgie, ranní i večerní, je uvedena v euchologiu. Oběti kadidla připomíná nekrvavým způsobem Kristovu krvavou oběť na kříži.

3.1 Modlitba kněze z večerní liturgie

... Kéž naše modlitby stoupají před tebe jako kadidlo, naše pozvednuté ruce jako večerní oběť (dhabīḥa). Neboť ty jsi pravá večerní oběť, který jsi pro naše hříchy sám vystoupil (aṣ'adta dhātaka) na vznešený kříž podle vůle svého Otce... (Chulágí, s. 20–21)

Prosbu za přijetí vonné oběti pronáší kněz poté, co vložil do kadidelnice pět zrn kadidla. Následují verše s cymbálky: chvála Nejsvětější Trojice a Matky Boží. Pak bohoslužba pokračuje přímlovami za zemřelé a za shromáždění věřících, po ní se čte evangelium, následují přímlovky za pokoj, za církve a zemi a bohoslužba končí trojím tahlílem a požehnáním.

3.2 Z tahlílu

Druhý tahlíl kadidlové liturgie připomíná Kristovo spásné vtělení: *Pane, který jsi sklonil nebesa, ty sám jsi sestoupil a stal ses člověkem ke spáse (chalās) lidského rodu...* (Chulágí, s. 64)

V třetím tahlílu zaznívá prosba o odpuštění hříchů, které umožnila Kristova oběť:

Pane, Ježíši Kriste, jednorozený Synu a Slovo Otce, který jsi zlomil pouta našich hříchů svým spásonosným, životadárným utrpením... daruj nám své milosrdenství a uvolni pouta našich hříchů... (Chulágí, s. 68 a 70)

Jako na mnoha jiných místech i zde vyjádřeno propojení mezi vtělením Božího Syna a velikonočními událostmi spásy.

4. Velikonoční tajemství v liturgii svatého Basila

Liturgie svatého Basila se slaví jak v koptské ortodoxní církvi, tak v unifikované katolické, avšak liturgické texty nejsou úplně totožné. První je obsažen ve zmíněném euchologiu,⁹ druhý, upravený, vydal koptský katolický patriarchát v Káhiře roku 1990.¹⁰ Ortodoxní anafora obsahuje celou liturgii v její starobylé formě, katolická je zkrácená a odpovídá soudobým liturgickým zvyklostem katolické církve. Je zpívána, avšak pouze arabsky, její jazyk je jednodušší a civilnější, oproštěný od mnohých starobylých vyjádření, biblicismů, honorifik a repetit.

4.1 Modlitba při obětování (*ṣalāt al-tuqaddima*)

Pane Ježíši Kriste, soupodstatné Slovo Otce, který jsi bez poskvrny (al-šarīk al-dhātī wa kalimat al-Ab ghair al-danas), jedné podstaty s ním a s Duchem svatým (al-musāwī lahu ma' al-Rūh al-qudus), ty jsi živý chléb, který sestoupil z nebe. Učinil ses Beránkem bez poskvrny obětovaným za život světa... Ukaž svou tvář nad tímto chlebem a nad tímto kalichem, který jsme položili na tvůj kněžský stůl. Požehnej je, posvět je, očišť je a proměň je, aby se tento chléb stal tvým svatým tělem a tato směs, která je v kalichu, aby se stala tvou převzácnou krví a aby nám tak obojí přineslo povznesení (irtiqā'), uzdravení (šifā') a spásu (chalās) pro duši, tělo i ducha. (Chulāgī, s. 97–99)

Tuto tichou modlitbu pronáší kněz nad obětními dary, které se připravují na začátku liturgie po kanonických hodinách včetně ran- ní kadidlové. K obětování patří Beránkův průvod, žehnání Beránka, pozdravení pokoje, po němž přichází uvedená obětní modlitba. Následuje prosba o milost pokání a za zbavení vin (*tahīlīl*), hymnus o kadi- delnici, přímlyvy a čtení z epištol, Skutků, synaxaria a evangelia.¹¹ Před prvním čtením kněz v koptštině pronáší krátkou chválu Spasitele:

⁹ The Holy Kholagy / al-Chulāgī al-muqaddas, s. 82–254. Al-Chulāgī al-muqaddas, s. 49–144. Text i s výkladem je dostupný v angličtině online ve formátu pdf. SLEMAN, Abraam D. *St. Basil Liturgy Reference Book, The Full Text, Step by Step Explanations, Commentaries*. <http://www.copticchurch.net/topics/liturgy/index.html>. Staženo 14. 8. 2011.

¹⁰ *Ti-anafora ente pi-agios megalou Basilios / Quddās al-qiddis Bāsiliūs al-kabīr*. Al-Qāhira: Baṭrirkija al-aqbāt al-kāthūlik, 1990.

¹¹ První čtení – *Apostolus* – je z některého listu svatého Pavla, druhé – *Katholikon* – je z některé obecné epištoly. Třetí čtení se nazývá *Praxis* (*Abrazis*). Čtvrté čtení ze synaxaria je zvykem v koptské ortodoxní církvi. Poslední čtení je z evangelia. Všechny úryvky se čtou koptsky a arabsky.

Klaníme se ti, Kriste, s tvým dobrým Otcem a Duchem svatým, neboť jsi přišel a zachránil nás. (Chulágí, s. 114)¹²

Podobným koptským vyznáním také odpovídá lid na třetí čtení, které je ze Skutků apoštolů (*Praxis, abraksis*):

Požehnaný jsi v skutku se svým dobrým Otcem a Duchem svatým, neboť jsi přišel a zachránil nás. (Chulágí, s. 125)

4.2 Trisagion

Trisagion (*al-taqdīsāt al-thalātha*) zpívají všichni v koptštině před čtením evangelia. Vyznává vtělení, ukřižování a zmrtvýchvstání Krista. V ortodoxní liturgii je text opět řecký s koptskou výslovností, stejný jako v ranní hodině, s možným překladem do arabštiny. Je ukončen trojiční doxologií.

Svatý Bože, svatý silný, svatý nesmrtelný, který ses zrodil z Panny, smiluj se nad námi.

Svatý Bože, svatý silný, svatý nesmrtelný, který jsi byl za nás ukřižován, smiluj se nad námi. Svátý Bože, svatý silný, svatý nesmrtelný, který jsi vstal z mrtvých a vstoupil na nebesa, smiluj se nad námi. (Chulágí, s. 127–129; Anafora, s. 13)

Stejně jako v ranní liturgii hodinek je v řadě modliteb po evangeliu obsaženo také vyznání víry s jeho kristologickými články o vtělení, utrpení, smrti a vzkříšení. Text vyznání se recituje, jen poslední verš o vzkříšení mrtvých a životě budoucího věku se zpívá.¹³

4.3 Z modlitby o nápravě podle svatého Jana

Modlitba o nápravě (*ṣalāt al-ṣalḥ, muṣāliḥa*) je vyznáním Božího díla nápravy skrze Kristovu oběť na usmíření hříchů. Následuje po vyznání víry a před „Vzhůru srdce“. Kněz se ji modlí nahlas arabsky. Z několika možných textů může zvolit musálihu svatého Jana, v níž je následující vyznání o duchovní eucharistické oběti.

... ustanovil jsi pro nás dílo (tadbīr) svého jednorozeného Syna a skryté tajemství této oběti (dhabīḥa), při níž neteče krev zákona, ani

¹² *Ten wu-ošt emmok o pi-Christos nem pek Jot en-aghathos nem pi-Pnevma ethwab dže ak-sóti emmon.* Tuto krátkou modlitbu pronáší také v úvodní části kadidlové liturgie.

¹³ Formulační rozdíl je ve výrazu pro vtělení: ortodoxní text má „vtělil se z Ducha svatého a z Panny Marie a stal se člověkem“ (*tağassada min al-Rūḥ al-quḍus wa Marjam al-`adhra*), zatímco v katolickém je „skrze Ducha svatého (*bi-l Rūḥ al-quḍus*) přijal tělo z Marie Panny a stal se člověkem“. Katolické vyznání také obsahuje filioque (*al-munbathiq min al-ab wa-l ibn*).

nejde o ospravedlnění těla, ale Beránek je duchovní (rūḥī) a nuž je myšlený ('aqlīja), nikoli hmotný (ghajr ġismīja). To je ta oběť, kterou ti předkládáme. (Chulágí, s. 190)

V katolické liturgii svatého Basila je tajemství díla spásy shrnuto takto:

Velký, věčný Bože, ty jsi stvořil člověka bez viny a porušení. Příchodem našeho Spasitele Ježíše Krista, tvého milovaného Syna, jsi zrušil smrt, která vstoupila do světa skrze Satana, a naplnil jsi svět nebeským pokojem... (Anafora, s. 19)

Po této modlitbě usmíření následuje pozdravení pokoje mezi věřícími a končí část zvaná liturgie katechumenů (*quddās al-mau'ūzīn*).

4.4 Eucharistická modlitba: cesta spásy

V obou formách anafory svatého Basila začíná eucharistická modlitba dialogem mezi knězem a věřícími typizovaným vybídkou „vzhůru srdce“. Po andělském trisagion začíná eucharistická modlitba, která shrnuje cestu spásy. Lid stvrzuje jednotlivé Boží skutky vyznáním víry: amen, vskutku, věříme. Následující text je z ortodoxní liturgie, významnější odchylky v katolické anafoře jsou uvedeny v poznámkách.

Kněz: *Agios, agios, agios, svatý, svatý, svatý jsi vskutku, Pane, náš Bože, který jsi nás stvořil a umístil do ráje blaženosti. Když jsme neuposlechli tvého příkazu kvůli svodu odvěkého hada, byli jsme zbaveni věčného života a vyhnáni z ráje blaženosti. Ale ty jsi nás neopustil navždy, ale ustavičně jsi nás nabádal skrze své svaté proroky a v posledním čase ses nám zjevil, nám, sedícím v temnotě a stínu smrti, ve svém jednorozeném Synu, našem Pánu a Spasiteli Ježíši Kristu, (zrozeném) z Ducha svatého a Panny Marie.*¹⁴

Lid: Amen. Vskutku, amen.

Kněz: *Vtělil se a stal se člověkem a ukázal nám cestu spásy. Skrze vodu a Ducha nám daroval narození, které je shůry.*¹⁵ *Učinil si z nás shromáždění (ša'ban muġtama'an)*¹⁶ *a očistil nás svým svatým Duchem. Miloval své, kteří jsou ve světě a za naši spásu vydal sám sebe smrti, která nad námi vládla a již jsme byli podrobeni za své hříchy. Skrze kříž sestoupil do pekel (ġaḥīm).*¹⁷

¹⁴ ... který se vtělil skrze Ducha svatého z Panny Marie (Anafora, s. 22).

¹⁵ ... daroval nám nové narození z vody a z Ducha (Anafora, s. 22).

¹⁶ ... učinil si z nás jediný lid (ša'ban wāḥidan) (Anafora, s. 22).

¹⁷ Miloval nás lidi, za nás vydal sám sebe na smrt a daroval nám svobodu skrze kříž (Anafora, s. 23). Zkráceno o věty o podrobení hříchu a smrti a sestupu Krista do pekel. *Ġaḥīm* je z řecko-hebrejského *gehenna*, místo věčného ohně.

Lid: Vskutku věříme.

Kněz: *Třetího dne vstal z mrtvých, vstoupil na nebesa a usedl po tvé pravici, Otče. Ustanovil den zúčtování (jauman lil-mağāza), v němž se znovu objeví,¹⁸ aby soudil svět spravedlivě a dal každému podle jeho skutků.*

Lid: Podle tvého milosrdenství, Pane, ne podle našich hříchů. (Chulági, s. 167–170)

Po úvodu o lidské vině a zbavení věčného života modlitba vyznává články víry o cestě spásy – mimořádné Boží záchraně: vtělení Božího Syna, vydání k trestu smrti pro lidský hřích, ukřižování, smrt a sestup do pekel, zmrtvýchvstání, vystoupení do Boží slávy a budoucí soud.

4.5 Slova proměňování

Následuje připomínka a zpřítomnění poslední večeře Páně s ustanovením svátosti eucharistie, jejíž text se arabsky nazývá „podstatná slova“ (*al-kalām al-ğauharī*). Lid stvrzuje každý jednotlivý výrok vyslovením víry. V závěru je opět vysloveno vyznání o Kristově velikonocním díle spásy.

Kněz: *Ustanovil pro nás toto velké tajemství: Rozhodnut, že se sám vydá na smrt za život světa,*

Lid: Věříme.

Kněz: *vzal do svých svatých, neposkvrněných, požehnaných a životadárných rukou chléb,¹⁹*

Lid: Věříme, že to je skutečnost, amen.

Kněz: *pohlédl vzhůru k nebi, k tobě, Bože, který jsi jeho Otec a Pán všech, vzdal díky,*

Lid: Amen.

Kněz: *požehnal jej,*

Lid: Amen.

Kněz: *posvětil,*

Lid: Amen, věříme, vyznáváme a vzdáváme chválu.

Kněz: *rozlámал jej a dával svým svatým učedníkům a apoštolům se slovy: Vezměte, jezte z toho všichni; toto je moje Tělo, které se láme*

¹⁸ Ustanovil den, v němž se znovu objeví (Anafora, s. 23). Vynechána zmínka o dni zúčtování.

¹⁹ Když přišla hodina, kdy se měl odevzdat smrti za život světa, ustanovil pro nás tajemství nejsvětější oběti (*al-qurbān al-muqaddas*). Vzal do svých svatých, neposkvrněných, požehnaných a životadárných rukou chléb (Anafora, s. 23–24).

(juqassamu) pro vás a pro mnohé, dáno na odpuštění hříchů.²⁰ To činite na mou památku.

Lid: To je skutečnost. Amen.

Kněz: *Po večeri smísil v kalichu šťávu z hroznů a vodu, vzdal díky,*

Lid: Amen.

Kněz: *požehnal jej,*

Lid: Amen,

Kněz: *posvětil,*

Lid: Amen. I toto věříme, vyznáváme a vzdáváme chválu.

Kněz: *okusil a také dal svým svatým učedníkům a apoštolům se slovy: Vezměte a pijte z toho všichni; to je moje Krev nové smlouvy, která se prolévá za vás a za mnohé na odpuštění hříchů. To činite na mou památku.*

Lid: Také toto je skutečnost, amen.

4.6 Připomínka oběti

Kněz: *Kdykoli jíte z tohoto chleba a pijete z tohoto kalicha, zvěstujete mou smrt, vyznáváte mé vzkříšení a pamatujete na mne, dokud nepřijdu.*

Lid: Amen, amen, amen. Tvou smrt, Pane, zvěstujeme, vyznáváme tvé svaté vzkříšení a nanebevstoupení. Klaníme se ti, chválíme tě, Pane a utíkáme se k tobě, náš Bože.

Kněz: *Proto si také připomínáme jeho svaté utrpení, jeho vzkříšení z mrtvých, jeho nanebevstoupení, jeho usednutí po tvé pravici, Otče, a jeho druhý příchod, který bude z nebe, hrozný a slavný.²¹ Obětujeme ti dary, které jsou tvé, za všechno, co je (kull ḥāl), kvůli všemu a ve všem...²² (Chulágí, s. 171–179)*

Poté, co kněz i lid nad Chlebem a Kalichem vyznali aktuální oběť Kristova těla a krve, kněz v tiché modlitbě připomíná její účinnost k odpuštění hříchů přítomných věřících:

Náš Pán, Bůh a Spasitel Ježíš Kristus je dán na odpuštění hříchů a věčný život těch, kdo jej budou požívat (li-man jatanāwalu minhu). (Chulágí, s. 181–182)

²⁰ ... které se vydává (*jubdhalu*) za vás a za všechny lidi na odpuštění hříchů (Anafora, s. 24).

²¹ ... jeho druhý příchod ve veliké slávě (Anafora, s. 26).

²² Obětujeme ti tuto životadárnou oběť s díky za všechno (Anafora, s. 26).

Následují přímluvy za pokoj, za církev, za potřeby obce, za zemřelé, modlitba při lámání Chleba (*qisma*), která je proměnlivá a její velikonoční formulace jsou uvedeny níže v šestém oddíle.

4.7 Z modlitby odevzdání

Po společné modlitbě Páně se kněz tiše modlí modlitbu odevzdání (*ṣalāt al-chudū*), v níž jsou znovu shrnuta tajemství Kristova spásného díla.

Milost a dobrodiní tvého jednorozeného Syna, našeho Pána, Ježíše Krista jsou naplněna. Vyznali jsme jeho spásné utrpení, oznámili jsme jeho smrt, uvěřili jsme v jeho vzkříšení. Tajemství je dokonáno... (Chulágí, s. 210)

Po chudú kněz ještě pronáší další tichou prosbu o odpuštění hříchů svých i shromáždění, zakončenou zvoláním „Svaté svatým“ a po pozdravení pokoje následuje vyznání přítomnosti Kristova Těla (*i'tirāf*).

4.8 Vyznání o Kristovu Tělu

Amen, amen, amen. Věřím,²³ věřím, věřím a vyznávám do posledního dechu, že toto je životadárné Tělo, které tvůj jednorozený Syn, náš Pán, Bůh a Spasitel Ježíš Kristus přijal z naší Paní, Paní nás všech, svaté Bohorodičky Marie. Spojil je se svým božstvím (ma' lāhūtihi) bez smíšení (bi-ghajr ichtilāf), bez sloučení (lā imtizāğ) a beze změny (lā taghajjir). Učinil náležité vyznání před Pontským Pilátem.²⁴ Vydal je (aslamahu) za nás na svatém dřevu kříže, ze své vlastní vůle a za nás za všechny. Vskutku vyznávám, že jeho božství ani na chvíli, ani na okamžik neopustilo jeho lidství.²⁵ Dává se za nás, za spásu a odpuštění hříchů a věčný život těch, kdo je požívají. Věřím, věřím, věřím, že je to skutečnost. Amen. (Chulágí, s. 223–224)

Vyznání pronáší kněz před přijímáním a nad posvátnými způsoby zdůrazňuje aktuálnost událostí spásy v přítomném eucharistickém Těle Kristově: spojení božství s lidstvím v Kristu, jeho dobrovolné odevzdání k oběti na kříži za naši spásu, odpuštění hříchů a věčný život pro ty, kdo toto tajemné Tělo přijímají.

²³ V katolické liturgii kněz mluví v plurálu i za ostatní: věříme (Anafora, s. 40).

²⁴ V katolické liturgii je tato věta vynechána.

²⁵ ... se ani na okamžik neoddělilo od jeho lidství.

5. Zmínky o vtělení a vykoupení v liturgii svatého Řehoře Theologa

Z anafory svatého Řehoře uvedeme ty části, kde jsou velikonoční témata vyslovena odlišným, jedinečným způsobem.

5.1 Modlitba o usmíření hříchů

Po vyznání víry následuje stejně jako v liturgii svatého Basila modlitba o usmíření hříchů (*ḡalḡa*), v níž je zde vedena linie mezi vtělením, vykoupením a zdokonalením lidství skrze Krista.

Ty sám, který jsi beze změny (bi-ḡhajr istiḡāla), ses vtělil, stal ses člověkem a připodobnil ses nám ve všem kromě hříchu. Stal ses naším prostředníkem u Otce (wasṡṡ laḡaj al-ab) a strhl jsi zeď (ḡāḡiz), která byla mezi námi, zrušil jsi staré nepřátelství, smířil jsi pozemšťany s nebešťany a učinil jsi z obou jedno. Přivedl jsi k dokonalosti řád vtělení (tadbīr bil-ḡasad), když jsi vystoupil v těle (ḡasadījan) na nebesa, poté co jsi všechno naplnil svým božstvím. (Chulágí, s. 240–241)

5.2 Ze salhy patriarchy Severa

... ve svém nepopsatelném sestoupení (tanzīl) a ve své lásce k lidstvu jsi nesežehnul podvodného zrádce, když se k tobě přiblížil, ale pozdravil jsi jej přátelským políbením, a tak jsi jej přivedl k lítosti (al-tūba), takže pochopil svou bezostyšnost... (Chulágí, s. 247–248)

V této části alternativní salhy zaznívá narážka na Jidášovu zradu v Getsemanské zahradě a jeho pokání, obrazném pro život křesťana.

5.3 Z eucharistické modlitby

Kněz: Ty, můj Pane, jsi změnil můj trest ve spásu... Strpěl jsi bezpráví, jež spáchali nespravedliví, nabídl jsi záda bičování, nastavil jsi tvář políčkům kvůli mně, můj Pane. Neodvrátil jsi tvář před hanou a slinou.

Lid: Pane, smiluj se.

Kněz: Šel jsi na porážku jako ovce, na smrt kříže. Projevil jsi svou nezměrnou péči o mne. Zahubil jsi můj hřích ve svém hrobě. Pozvedl jsi mé prvotiny (bākūrati) k nebi, zjevil jsi mi svůj budoucí příchod, až sestoupiš soudit živé i mrtvé a dáš každému podle jeho skutků. (Chulágí, s. 262 a 265–266)

Odezvy Izajášovy písni o trpčícím služebníkovi se doplňují s aktualizací Kristova smírného utrpení vzhledem ke každému člověku a s vyhlídkou na konečné zúčtování. Celé dílo spásy je shrnuto ve vyznání nad eucharistickými způsoby.

... proto si, náš Pane, připomínáme tvé sestoupení na zem, tvou životadárnou smrt, tvé spočívání v hrobě po tři dny a tvé vzkříšení z mrtvých, tvé nanebevstoupení a tvé usednutí po pravici Otce, i tvůj druhý příchod, který bude z nebe, hrozný a slavný... (Chulágí, s. 276)

5.4 Modlitba při lámání Chleba (qisma)

Aktualizace zaznívá také v prosbě kněze před qismou, poté, co zazněly všechny přímluvné modlitby a připomínky svatých a začíná eucharistická hostina.

Kněz: *Ty, který jsi tenkrát požehnal, i nyní požehnej.*

Lid: Amen.

Kněz: *Ty, který jsi tenkrát posvětil, i nyní posvěť.*

Lid: Amen.

Kněz: *Ty, který jsi tenkrát lámal, i nyní lámej.*

Lid: Amen.

Kněz: *Ty, který jsi tenkrát dával svým svatým učedníkům a apoštolům, i nyní, náš Pane, dej nám a svému lidu, všemohoucí Pane, náš Bože.* (Chulágí, s. 305–306)

Při lámání svátostného Chleba se kněz modlí qismu, v níž připomíná, že zde přítomné Kristovo Tělo je nebeský pokrm věřících a jeho svátostná Krev podle oběti na kříži očišťuje přítomné z vin.

Požehnaný jsi, Kriste, náš Bože všemohoucí, Spasiteli církve, která je tvá, Slovo vtělené nepopsatelným vtělením, tys nám připravil nebeský chléb – tvé svaté Tělo, tajemné a svatosvaté. Smísl jsi pro nás v kalichu čisté víno – tvůj božský, neposkvrněný bok, z něhož, se kvůli nám vyřinula voda a krev poté, co jsi odevzdal ducha. Tato voda a krev se stala očistnou lázní (ťahar) pro celý svět... Tys nás, ze svého nesmírného milosrdenství, učinil hodnými stát se syny skrze posvátný křest... (Chulágí, s. 308–310)

5.5 Z děkovné modlitby kněze

Po přijímání kněz v děkovné modlitbě znovu připomíná velikonoční tajemství uskutečněné v eucharistické liturgii k prospěchu každého přijímajícího.

Děkujeme ti, Pane, Kriste, náš Bože, pravé Slovo, čisté podstaty s Otcem, který jsi nás tolik miloval, že ses za nás vydal násilné smrti za naše hříchy. Tvé bičování a tvé rány nás uzdravily. Daroval jsi nám život ve svém svatém Těle a ve své vzácné Krvi, které jsi nám dal k přijímání. Proto ti děkujeme, Bože, milující člověka, kterého jsi stvořil... (Chulágí, s. 316)

5.6 Ze závěrečné modlitby kněze

V závěrečné modlitbě za lid znovu vystupuje červená nit dějin spásy, spojující vtělení věčného Boha, spásné utrpení Syna, zmrtvýchvstání, nanebevstoupení k Otci a budoucí soud nad všemi.

Ten, který byl, který je, který přišel a který přijde, který přijal tělo a stal se člověkem, který byl za nás ukřižován, který dobrovolně trpěl v těle, ač jako Bůh nepodléhal utrpení, byl pohřben a uložen do hrobu, vstal z mrtvých třetí den, vstoupil na nebesa a usedl po pravici Otcovy slávy. Ten přijde soudit živé a mrtvé... Ježíš Kristus, náš Pán... (Chulágí, s. 317–318)

6. Velikonoční qismy

Qismy shrnují tajemství velikonoční oběti Kristovy, zpřítomnění ve svátostných způsobách. Pronáší je kněz při lámání eucharistického Chleba. Texty jsou proměnlivé podle svátků, podle textů Písma odkazují na jednotlivé slavené události a aktualizují je pro přítomné shromáždění.

6.1 Qisma o Květné neděli

... z úst dětí a nemluvnat sis připravil chválu. Připrav také naše duše, aby tě chválily... (Chulágí, s. 414)

6.2 Qisma na Zelený čtvrtek

... obětování Izáka bylo předobrazem krveprolití Krista, Božího Syna, ukřižovaného za spásu světa. Jako Izák nesl dřevo k celopalu, tak Kristus nesl dřevo kříže. Jako se Izák vrátil živý, tak Kristus vstal z mrtvých a ukázal se svým svatým učedníkům. (Chulágí, s. 418–419)

6.3 Qisma na Bílou sobotu

... prošel jsi skrz oponu na místo velesvatyně, kam nikdo s lidskou přirozeností (dhū tabī'a bašarīja) nemůže vstoupit. Stal se naším heraldem, veleknězem navěky podle řádu Melchisedechova. Ty jsi ten, o němž prorok Izajáš řekl: Jako ovce byl veden na porážku a jako beránek bez hlesu před stříhači neotevřel svá ústa. Skrz jeho ponížení byl odňat rozsudek... Byl jsi zraněn pro naše hříchy, zasažen pro naše nepravosti, byl jsi potrestán kvůli našemu pokoji, tvými ranami jsme uzdraveni. Zbloudili jsme jako ovce a ty jsi přišel, náš Pane, a zachránil nás pravdou svého kříže, daroval jsi nám strom života – své božské Tělo a svou skutečnou Krev. (Chulágí, s. 421–423)

6.4 Qisma o Vzkříšení

Pane, všemohoucí Bože, Otče našeho Pána, Boha a Spasitele Ježíše Krista, který skrze svůj kříž sestoupil do předpekli a vyvedl našeho otce Adama a jeho děti do ráje, pohřbil nás spolu se sebou, svou smrtí přemohl moc smrti, třetího dne vstal z mrtvých. zjevil se Marii Magdalské a mluvil s ní takto: Řekni mým bratřím, aby šli do Galileje a tam mě uvidí. Archanděl sestoupil z nebe, odvalil kámen od vchodu do hrobu a oznámil radostnou zvěst ženám, které nesly vonné masti: Kristus vstal z mrtvých, zničil smrt a obnovil život těch, kdo jsou v hrobě. Kristus dechl do tváře svých svatých učedníků a apoštolů a řekl: Přijměte Ducha svatého. Komu odpustíte hříchy, jsou mu odpuštěny, komu je zadržíte, jsou zadrženy. (Chulágí, s. 425–427)

6.5 Qisma o svátcích Páně během roku

... který vstoupil do Jeruzaléma na oslátku jako Král, který ustanovil novou Smlouvu se svými svatými učedníky, dal jim své svaté Tělo a svou vzácnou Krev na odpuštění našich hříchů, který byl ukřižován, který přemohl Satana, byl uložen do hrobu a po třech dnech vstal z mrtvých, kterého uviděli vyvolení učedníci na Tiberiadském jezeře po jeho zmrtvýchvstání... (Chulágí, s. 434)

6.6 Syrská qisma

Vskutku Boží Slovo trpělo v těle, byl zabit a pověšen na kříž a jeho duše se oddělila od těla, třebaže jeho božství se nikdy neoddělilo od jeho duše a těla. Byl proboden jeho bok a vyšla krev a voda na odpuštění celému světu. Krví a vodou bylo pomazáno jeho tělo. Jeho duše se vrátila a znovu se spojila s tělem. Syn zemřel na kříži za hřích, který vládne světu, a obnovil všechny po levici i po pravici. Krví prolitou na kříži spojil a usmířil nebešťany a pozemšťany, národy a národy, duši a tělo. Třetího dne vstal z mrtvých.... Věříme, stvrzujeme a vyznáváme, že toto je Tělo spojené s Krví a toto je Krev spojená s Tělem. Ty jsi Kristus, náš Bůh, jehož bok byl kvůli nám proboden kopím na Golgotě v Jeruzalémě, ty jsi Beránek Boží, který snímá hřích světa... (Chulágí, s. 435–437)

7. Hymny (alḥān)

Hymny jsou zařazovány do liturgie při různých příležitostech. Zpívají se v koptštině nebo v arabštině, anebo střídavě obojím jazykem. Hymnus k přijímání připomíná životadárný chléb Kristova Těla, velikonoční hymny se opět týkají událostí tridua. Jsou nazvány koptskými incipity.

7.1 Hymnus k přijímání: *Pi-wik ente pi-anch* (Chléb života)

Chléb života, který k nám sestoupil z nebe, dal život světu.

Vidíme tě na oltáři, požíváme tvé Tělo a tvou převzácnou Krev. (Chulágí, s. 449 a 451)

7.2 Hymnus na Květnou neděli: *Osanna* (Hosanna)

Požehnaný, který přichází ve jménu Páně, ve jménu Páně.

Hosanna, Synu Davidův, Synu Davidův.

Hosanna na výsostech, na výsostech.

Hosanna, Králi Izraele, Králi Izraele.

Zpívejme chválu: Alleluja, alleluja, alleluja.

Sláva našemu Bohu, sláva našemu Bohu. (Chulágí, s. 465–467)

7.3 Hymnus o Vzkříšení: *Christos anesti* (Kristus vstal)

Kristus vstal z mrtvých, smrtí přemohl smrt.

Těm, kdo byli v hrobu, daroval věčný život. (Chulágí, s. 468–469)

7.4 Hymnus o Kristu: *Ton sinanarchon Loghon* (Odvěké Slovo)

Chválíme a oslavujeme odvěké Slovo, jsoucí spolu s Otcem a Duchem, zrozeného z Panny k naší spáse, neboť on svolil a přijal ukřižování, strpěl smrt v těle a vzkřísil ty, kdo zemřeli svým slavným vzkříšením. (Chulágí, s. 469–470)

8. Závěr

Kopto-arabské liturgické texty vyjadřují velikonoční tajemství bohatým jazykem Písma a starokřesťanské tradice, jak jsme viděli na ukázkách z aktuálně používaných liturgických textů. Anafory svatého Basila a Řehoře vyjadřují události velikonočního tridua především v terminologii oběti – jak Kristovy na kříži, tak eucharistické. Anafora svatého Marka (Cyrila) není v tomto ohledu specifická, proto jsme texty

neuváděli. Zcela cíleně reflektují Kristovo utrpení, smrt a vzkříšení liturgické hymny a modlitby frakce (*qism*) k velikonočnímu triduu, a také polední a odpolední kanonické hodinky, které rozjímají o smrti Páně a o pokání lotra po pravici.

Velikonoční tajemství je v uvedených textech formulováno ve shodě s vyznáním víry jako dílo Boží spásy skrze vtělení Božího Syna Ježíše Krista terminologií Písma. Reflektuje se předobrazná exegze starozákonních textů o Abrahámově obětování syna a Izajášovo proroctví o trpícím služebníku, andělský chvalozpěv trojnásobné Boží svatosti. Z událostí evangelia je v anafoře zásadním způsobem připomínána Poslední večeře jako ustanovení svátosti Těla k věčnému životu a Krve k očištění od hříchu. Jidášova zrada je interpretována jako pobídka k pokání. Texty zmiňují Kristovo prohlášení o jeho božství před Pilátem, jeho ponížení, políčky, bičování podle proroctví o trpícím služebníku, jeho ukřižování na dřevě, bolest Matky pod křížem, vyznání lotra po pravici a jeho přijetí do věčného království. Liturgie esenciálně vyznává Kristovu smrt v těle, jeho pohřbení a sestup do pekel k vysvobození zemřelých, vzkříšení třetího dne, nanebevstoupení a usednutí po pravici Otce.

Starokřesťanské trisagion, které je typickou modlitbou východní liturgie, shrnuje události spásy působivým hymnickým způsobem v jeho koptském i arabském znění: svatý nesmrtelný Bůh se zrodil v těle jako člověk, aby vykoupil lidstvo propadlé hříchu. Zásadní souvislost mezi Kristovým vtělením a vykoupení doplňuje spojitá linie minulého díla a současného účinku ve svátosti eucharistie.

Koptské liturgické texty bohatým a náročným jazykem Písma i tradice spojují poučení o víře s uskutečněním Kristových velikonočních tajemství v posvátném dění, které je účinnou aktualizací událostí spásy v životě účastníků liturgie.

ABSTRACT

MLADA MIKULICOVÁ

The Easter mystery in liturgical texts of the arabophone Coptic Church

Coptic-Arabic liturgical texts express the Easter mysteries in the rich idiom of the Scriptures and ancient Christian tradition, as seen in the Eucharistic Liturgies of St. Basil and St. Gregory, as well as in hymns and prayers of the Sixth and the Ninth Canonical Hours. They concentrate on the sacrifice of Christ on the cross as connected to that of the Holy Mass. The liturgical texts profess, in accordance to the Creed, the Divine economy of salvation in the incarnation of the Son of God and his crucifixion for human sin, his death and descent to the hell as well as ascent to the Father. Prefigured in Isaac and the Suffering Servant, he is seen as establishing the Eucharistic Sacrament on Maundy Thursday to perpetualize the effects of his sacrifice for participants in the Mass. His trial and his suffering before Pontius Pilate is contemplated, along with his crucifixion, his acceptance of the Thief on the Right. The liturgical texts essentially confess Christ's death in the human body, his burial and descent to save the deceased, his resurrection and his ascension to sit with the Father. These points are succinctly expressed in the ancient Trisagion. Fundamental is the connection between Christ's incarnation and the redemption as well as between his past work of salvation and its present effect in the Eucharist. Coptic liturgical texts unite catechesis of faith to acting out Christ's Easter mysteries where the salvatory events happen in the life of the participants.

Key words

Coptic-Arabic liturgical texts, Euchologion, Canonical Hours, St. Basil Liturgy, Easter mystery, incarnation, redemption, Eucharist